

Получена: 16.10.2019 г.

Приета: 01.11.2019 г.

ИЗСЛЕДВАНЕ ВЪЗМОЖНОСТИТЕ ЗА ИНТЕГРИРАНЕ И СОЦИАЛИЗАЦИЯ НА СГРАДИ, СТРОЕНИ В ПЕРИОДА НА ВЪЗРАЖДАНЕТО В РАЙОНА НА ОБЩИНА ТРОЯН

Цв. Даскалова¹

Ключови думи: Възраждане, интегриране на културно наследство, традиционни архитектурни технологии, традиционни строителни материали

РЕЗЮМЕ

В района на град Троян има много ценни примери на архитектурното ни наследство, но една не малка част от тях не са достатъчно социализирани и не са положени достатъчни усилия за тяхното възстановяване, поддържане и адаптиране в съвременните условия. Познаването на особеностите в градоустройствен и архитектурен аспект на значими примери от епохата на Възраждането би допринесло за тяхното по-добро интегриране в съвременния живот на града.

1. Исторически факти

Районът на град Троян е бил населен още през палеолита, както сочат няколко археологически разкопки. През бронзовата епоха по същите места се заселват тракийски племена. В следствие е изградена римската крепост Состра, покрай която е преминавал основен римски път – Виа Траяна. Наличието на заслон в подножието на планината, близостта на река Осъм и преминаването на този път, използван за пренос на стоки и търговия, е благоприятствало за създаването на ханове за почивка на преминаващите и трайното установяване на селища.

По време на турското владичество на няколко пъти градът е бил нападан и ограбван от кърджалии, а през 1877 г. е почти изцяло опожарен от отстъпващите турски войски.

¹ Цветелина Даскалова, гл. ас д-р арх., кат. „Технология на архитектурата“, УАСГ, бул. „Хр. Смирненски“ № 1, 1046 София, e-mail: daskalova@studioarchistil.com

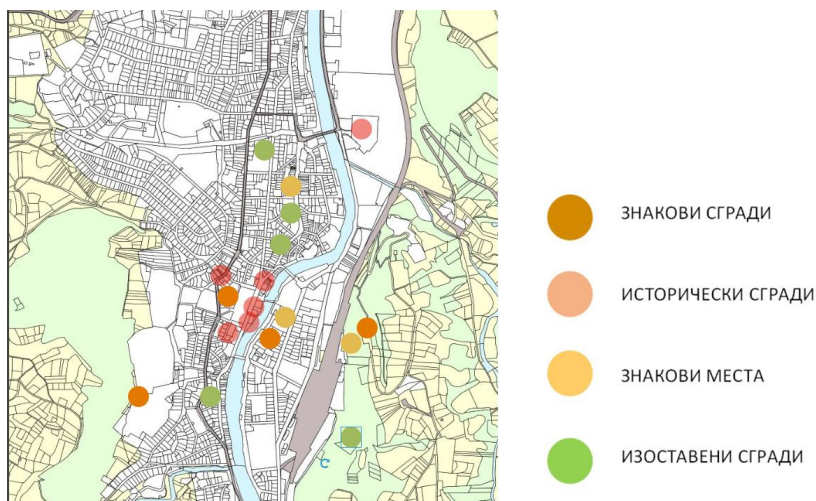
„Основа за развитието на занаятите в Троянския край е ферманът на султан Мустафа III Хан от 1773 г., който дава правна основа за развитие на занаятчийството. Предприемчивите троянци организират професионални сдружения – руфети и еснафи. От поменика на Троянския манастир се вижда, че още през 1812 г. в Троян има 11 руфета: орашки, кираджийски, арабаджийски, джелепски, ковашки, мутафчийски, терзийски, бояджийски, долапчийски, овчарски и пастирски. По-късно към тях се присъединяват майсторите обушари, грънчари и медникари. Водещ в регистъра на занаятите е грънчарският занаят“, както се описва в „Интегриран план за градско възстановяване и развитие на град Троян за периода 2014 – 2020 година“ [1].

Троян е признат официално за град през 1868 година. Градът е електрифициран още преди Първата световна война и е третият град в България, след София и Пловдив, в който е имало електричество.

2. Въведение

Изследването на възможностите за интеграция и социализация на традиционните жилищни и стопански сгради от периода на Възраждането в района на Община Троян и околните селища е необходимо, която би допринесла за опазването на местното културно-историческо наследство.

Цел на такова научно изследване е анализирани на особеностите на района от градоустройствен и архитектурен мащаб. Изследването има за цел също да обогати редицата научни проучвания, правени у нас в тази насока за други райони от страната, характерни със своите строителни традиции и типология на жилищните и стопанските сгради през Възраждането.

Фиг. 1. Местоположение на знакови и исторически сгради в града

Община Троян и околните селища са богати на забележителни примери на сгради от тази епоха, които и днес впечатляват с пропорции и прецизен детайл, дело на местни майстори, повечето архитектурни паметници на културно-историческото наследство. Наличието на голям брой възрожденски обекти показват, че районът е бил център с развита строителна култура.

Обект на изследването са съществуващи сгради в гр. Троян и околностите, подбрани по общи критерии като местоположение, застроена площ и период на построяване.

3. Градоустройствени предпоставки

Съгласно класификация в Националната концепция за пространствено развитие (НКПР) [2] град Троян е категоризиран от 4 йерархично ниво – малки градове с микро-регионално значение за територията на група общини. На територията на града са идентифицирани няколко конкретни зони, нуждаещи се от сериозна намеса поради негативното си развитие до сега – Северната икономическа зона, жилищните квартали „Младост“, „Черногор“, „Буковец“, „Лъгът“ и др., които са изградени през миналия век, в резултат на индустриализацията на града и необходимостта от много нови жилища.

Издълженият профил на града и преминаването на реката са причина за формиране на улици от двете страни, но при недостатъчна връзка (мостове) между тях. Основният трафик, който е много натоварен, преминава през града и няма транзитен обходен маршрут, нито възможност за околоръстен път. Част от републиканската пътна мрежа изпълнява функцията на градски улици. Въпреки че тези улици се определят като „линейни полифункционални елементи“ [3], тази улична конфигурация изпълнява единствено транспортните ѝ функции, без да държи сметка за „специфичния архитектурно-пространствен образ в съответствие с функциите и връзките ѝ в града“ [4].

Резултатите от социологическо проучване относно приоритетите в развитието на града показват, че жителите определят три основни направления:

- Чужди инвестиции (75%) – за по-бързото икономическо развитие на региона, интересът да се фокусира върху неизползвания потенциал от наличието на минерални извори, природна среда, подходяща за зимен и летен туризъм, богато културно-историческо наследство.
- Развитие на туризма и туристическите атракции (52%) – съживяване и популяризиране на местни традиционни занаяти, част от нематериалното културно наследство на района.
- Реконструкция на съществуващите неизползваеми индустриални зони (51%) – наличието на нефункциониращи големи предприятия със сериозен потенциал и наличен сграден фонд.

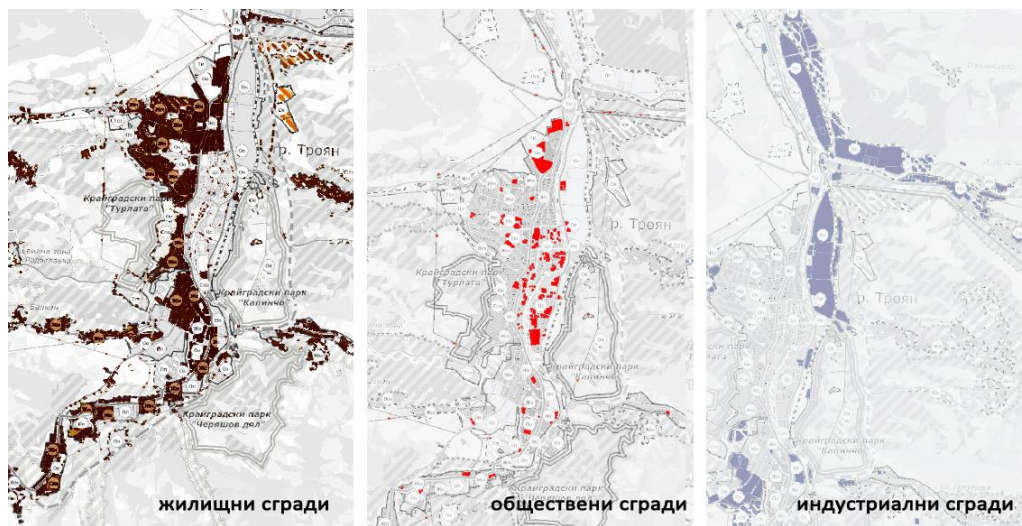
Сред идентифицираните проблеми се открояват необходимостта от подобряване на градската инфраструктура, реконструкция и/или възстановяване на знакови за града обекти, благоустройство и съживяване на крайречната зона и оптимизиране на връзките между двата бряга.

По отношение на региона е необходимо да се подобрят връзките на града с околните селища, с цел подобряване на възможностите за културен и туристически обмен и насърчаване на бизнес-начинания. Дефинирани са следните задачи:

- Разработване на план за развитие на връзки между характерните точки.
- Разработване на стратегия за намаляване на изолацията на околните свързани точки спрямо града и развитие на неизползвани или изоставени територии.
- Идентифициране на липсващи свързващи звена и тяхното интегриране в общата градска структура.

- Подобряване на комуникационните и транспортните системи и мобилността в района.
- Дефиниране на границите на основната историческа зона като притегателен център.

Изпълнението на тези задачи няма за цел пряко да увеличи туристическия поток, а да насърчи развитието на връзките между основните точки при наличие на подобрени комуникации въпреки очевидната фрагментираност на града.

Фиг. 2. Функционално зонироване на града

Анализирайки тази област от изследването и отчитайки гледна точка на местното население, можем да направим изводи за необходимостта от подобряване на съществуващата градска структура и предприемане на мерки за възстановяване на знакови за града места, в момента неизползвани или в лошо състояние. При свързване на тези места – обществени пространства, ще се създаде мрежа, носител не само на комуникационни функции, а и носител на паметта на града.

4. Анализ – архитектурен мащаб

Изхождайки от факта, че знаковите за града сгради, строени през епохата на Възраждането, се нуждаят от възстановяване в различна степен, ще анализираме техните специфики и сегашно състояние и възможностите за реконструкция и адаптация на тези от тях, които вече не могат да изпълняват първоначалната си функция. Също така има много изоставени и неизползваеми сгради от този период, които заслужават внимание и възстановяване.

Фиг. 3. Знакови сгради в централната зона, част от архитектурното наследство на града

В района на гр. Троян има няколко обекта, класифицирани като „недвижимо културно наследство от национално значение” (според Данни от Националния публичен регистър на недвижимите културни ценности на НИИКН):

- Църква „Св. Николай Летни“, с. Гумощник.
- Раннохристиянска базилика, с. Дълбок дол.
- Антично селище „Состра”, с. Ломец.
- Римски кастел „Состра”, с. Ломец.
- Римска крайпътна станция (praetorium), с. Ломец.
- Църква „Успение Богородично” – Троянски манастир.
- Църква „Св. Св. Кирил и Методи” – Троянски манастир.
- Църква-параклис „Св. Николай” – Троянски манастир.
- Манастирска църква „Свети Николай” – скит извън манастира.
- Историческо място, където е заловен Годор Каблешков, с. Чифлик.
- Римски път между крайпътните станции Ад Радицес и Монтемно. По северните склонове на Стара планина, в северното подножие на Троянския проход.

От знаковите сгради, които вече са реконструирани или адаптирани, ще насочим вниманието към следните няколко примера. Тяхната реконструкция е била реализирана в различна степен през годините и в момента те са успешни примери на адаптация и интеграция в съвременния живот като основни туристически обекти. При тях „прилагането на цялостен научен подход и спазването на ясно определена методология при архитектурната намеса е основа на устойчива концепция за опазване, експониране и социализация на обекта на материалното недвижимо наследство“ [5].

4.1. Музей на народните художествени занаяти и приложните изкуства

Фиг. 4. Музей на народните художествени занаяти и приложните изкуства

Разположен е на централния градски площад. При построяването си през 1881 г. от Уста Генчо Кънев, сградата е била първата в града след Освобождението, предназначена за училище, в последствие е била използвана за общинското управление и мирово съдилище. От 1964 г. е реконструирана в музей и е обявена за паметник на културата. В резултат на извършените укрепителни и строително-монтажни работи през 60-те години на миналия век е изградено стоманобетонно ядро за укрепване срещу земетръс на оригиналната конструкция от носещи тухлени стени и част от съществуващият гредоред е подменен със стоманобетонни плочи. Запазена е дървената покривна конструкция и покритието от каменни тикли.

4.2. Исторически музей – експозиция „Възраждане“

Фиг. 5. Исторически музей – експозиция „Възраждане“

Сградата на конака е единствената оцеляла сграда при пожара през 1877 г. Построена е от троянския майстор Тотю Михов, през 1868 г., за нуждите на османската администрация. Сградата е класифицирана като недвижимо културно наследство от местно значение.

Изградена е с каменни зидани стени на първия етаж и дървена паянтова конструкция с пълнеж от кирпич – на втория. Дървената покривна конструкция е покрита с тикли.

4.3. Механа „Старата къща“

Фиг. 6. Механа „Старата къща“

Сградата е обявена за недвижимо културно наследство от местно значение.

Тя е типичен пример за възрожденска къща от района на Централен Балкан.

Строена в края на 18 век като жилищна сграда с характерната за времето си функционална схема – първи етаж за търговски нужди, а вторият – за жилищни. Сградата е преустроена и се ползва в момента като ресторант.

Запазена е автентичната дървена скелетна конструкция, с пълнеж от кирпич и подова конструкция от гредоред. Фасадата е измазана с варова мазилка, а дограмата е дървена, двукатна. Покривът е многоскатен с дървена конструкция като покритието е запазено с каменни плочи – тикли.

4.4. „Шошкова къща“

Фиг. 7. Шошковата къща

Сградата е обявена за недвижимо културно наследство от местно значение. Известна е като къща на троянския художник Иван Шошков. Двуетажната сграда е типичен пример за възрожденска къща от района на Централен Балкан. Построена в края на 18 век като жилищна сграда с характерната функционална схема – първия етаж за производствени и търговски нужди, а втория за жилищни. В момента сградата се използва за Общинския педагогически център.

Запазена е автентичната дървена скелетна конструкция, с пълнеж от кирпич и подова конструкция от гредоред. Фасадата е измазана с варова мазилка, а дограмата е дървена, двукатна. Покривът е многоскатен с дървена конструкция като покритието е запазено с каменни плочи – тикли.

4.5. Комплекс къщи „Марков мост“

Фиг. 8. Комплекс къщи „Марков мост“

В града има не малък брой знакови за града сгради, които са в много лошо състояние и/или са неизползваеми. При осигуряване на необходимото финансиране, те биха могли да бъдат адаптирани по начин, по който това се е случило вече с няколко сгради в града. „Промените във функциите на сградите са намеси, които в определени случаи може да предложат стратегии как конкретният обект да бъде спасен от физическо унищожение“ [6].

Комплекс „Марков мост“ се състои от няколко стари къщи и е групов паметник на културата, запазил облика и атмосферата на стария занаятчийски град. Сградите са свързано застроени, двуетажни като на партерно ниво са разположени занаятчийски работилници и дюкяни, ориентирани към съществуващата някога „занаятчийска улица“, а второто ниво с големи еркери над реката, е отредено за жилищни нужди. Сградите са в много лошо състояние. С изключение на първата, с най-близо разположение до моста, която функционира като магазин, останалите сгради са неизползваеми и с частично разрушени покривни покрития.

4.6. Механа „При Войводите“

Фиг. 9. Механа „При войводите“ – съществуващо състояние

Сградата е обявена за недвижимо културно наследство от местно значение.

Тя е типичен пример за възрожденска къща от района на Централен Балкан.

Строена в края на 18 век като жилищна сграда с характерната за времето си функционална схема – първия етаж за търговски нужди, а вторият – за жилищни.

Сградата е преустроена и се е ползвала за ресторант, по настоящем – неизползваема.

Запазена е автентичната дървена скелетна конструкция, с пълнеж от кирпич (частично подменен с решетъчни тухли) и подова конструкция от гредоред. Фасадата е измазана с варова мазилка, а дограмата е дървена, двукатна със запазени дървени капаци. Покривът е многоскатен с дървена конструкция като покритието е запазено с каменни плочи – тикли. В границите на имота е разположена допълнителна постройка с каменни стени, преустроена в тоалетна.

В резултат на студентска преддипломна практика през м. юли 2019 г. е възстановена структурата на оградящите стени на главната фасада и са извършени възстановителни дейности по каменната зидария на приземно ниво. Под ръководството на майстор-дърводелец са възстановени компрометираните елементи от дървената стълба и няколко дървени хоризонтални греди (сантрачи) в структурата на каменната зидария.

Фиг. 10. Механа „При войводите“ – след студентската практика

5. Заключение

Основните изводи сочат, че в района на гр. Троян има много ценни примери на архитектурното ни наследство, но една не малка част от тях не са достатъчно социализирани и не са положени достатъчни усилия за тяхното възстановяване, поддържане и адаптиране в съвременните условия. Причина за тези сериозни проблеми е липсата на финансиране (държавно и частно) за тяхното проучване, реставрация и адаптация. Тези от тях, които са частна собственост, страдат и от незаинтересоваността на собствениците си и липсата на стимули, а и на санкции при лошо стопанисване. Интегрирането им в съвременния живот на града и региона, подобряването на прилежащата инфраструктура би позволило много по-качественото развитие на туризма и туристическите дейности, а оттам и на стандарта на живот. Това би било най-подходящият подход в условията на актуалността на темата за архитектурното проектиране с приложение на принципите и критериите на устойчивото развитие, които неизменно предполагат възстановяване на сгради по традиционни строителни техники и материали [7].

ЛИТЕРАТУРА

1. Интегриран план за градско развитие. <<https://www.troyan.bg/ipgvr-troyan-2014-2020>>, посетена на 19.09.2019.
2. НКПР. <http://www.bgregio.eu/media/files/Programirane%20&%20ocenska/Programirane%202014-2020/NKPR%20proekt.pdf>, посетена на 19.09.2019.
3. *Сотирова, П.* Градска мобилност и транспортна инфраструктура. София, 2018, стр. 123, ISBN 978954721176.
4. *Сотирова, П.* (2019). Урбанистични проблеми при планирането на устойчива мобилност в големите градове. // Годишник на УАСГ, 2019, том 1, стр. 221, ISSN 2534-9759.
5. *Мазников, А.* Архитектурни аспекти при консервация и реставрация, реконструкция и основен ремонт на православен храм „Свети Никола“ – село Черни Осъм, община Троян, България. Международен научен семинар, гр. Троян, 2019.
6. *Иванов, К.* (2014). Архитектурни проблеми при промени във функциите на сградите. Дисертация [доктор], София, Нов български университет.
7. *Сентова, Ек.* Предизвикателства за приложението на устойчивите архитектурни принципи в сградното проектиране в България. XIII Международна научна конференция, ВСУ'2013, 6 – 7 юни 2013, София, доклади, том III, стр. III-117-122, 2013, ISSN 1314-071X.

RESEARCH ON THE OPPORTUNITIES FOR INTEGRATION AND SOCIALIZATION OF BUILDINGS CONSTRUCTED DURING THE BULGARIAN NATIONAL REVIVAL PERIOD IN THE TROYAN MUNICIPALITY

T. Daskalova¹

***Keywords:** Bulgarian National Revival, integration of cultural heritage, traditional architectural technologies, traditional building materials*

ABSTRACT

There are many valuable examples of our architectural heritage in the area of the town of Troyan, but not many of them are sufficiently socialized and not enough efforts have been made to restore, maintain and adapt them to the present conditions. Knowledge of the features of the urban and architectural aspect of significant examples from the Bulgarian National Revival would contribute to their better integration into the modern life of Troyan.

¹ Tzvetelina Daskalova, Chief Assist. Prof. Dr. Arch., Dept. “Technology of Architecture”, UACEG, 1 H. Smirnski Blvd., Sofia 1046, e-mail: daskalova@studioarchistil.com